

SZUBJEKTÍV VS. OBJEKTÍV INDOKLÁS MAGYARUL TANULÓ KOREAI HALLGATÓK KÖZTESNYELVI ELUTASÍTÁSI STRATÉGIÁIBAN

Sitkei Dóra

Bevezetés

A jelen tanulmányban magyarul tanuló koreai anyanyelvű hallgatók magyar nyelvű (köztesnyelvi¹), kérést elutasító produktumait vizsgáltam: az elutasító stratégiában szereplő külső módosítók használatát figyeltem meg, s azon belül az indoklás szubjektív, illetve objektív voltának udvariassági megítélését elemeztem. A vizsgálatban a nyelvtanulói produktumok jellegzetességeit összevetettem magyar (Selinker [1972] fogalmával: célnyelvi) és koreai anyanyelvű megnyilatkozásokkal is, hogy megfigyeléseim közül azonosíthassam a lehetséges anyanyelvi transzfert, illetve hogy adott esetben speciális (azaz a kontrollcsoportokétól eltérő) nyelvtanulói stratégiákat mutathassak ki (Selinker 1972) a köztesnyelvi pragmatikai kutatások keretén belül (l. például Bándli–Maróti 2003).

A kutatás során választ keresek arra a kérdésre, hogy a nyelvtanulói elutasításokban szereplő indoklásoknak a kontrollcsoportokétól adott esetben eltérő vonásai a szubjektivitás és objektivitás terén összefüggésbe hozhatók-e az udvariassággal.

1. A kérés elutasításának beszédaktusáról

Megnyilatkozásainkat célorientáltan tesszük, a beszédaktusokat azért hajtjuk végre, hogy valamilyen hatással legyünk a hallgatóra (Allen–Perrault 1980). Az elutasításokat az ún. reagáló (*responding*) beszédaktusok közé lehet sorolni, azzal a sajátos vonással, hogy visszautasítás esetén a beszélő nem követi a másik fél által javasolt forgatókönyvet (Chen–Ye–Zhang 1995: 121), közvetlenül vagy közvetetten nemet mond a kérésre, s így végül nem tesz eleget a másik fél elvárásának. Az elutasítás elhangozhat udvariasságból, például ételkínáláskor, ekkor rituális elutasításnak nevezzük (Isaacs–Clark 1990, Chen–Ye–Zhang 1995: 152).

---

¹ 1. Árvay 2015: 203 és Sitkei 2018a: 71.

A természetes diskurzusokban, nem rituális elutasítás esetén, az elutasító fél általában több beszédaktus kombinációjával él az elutasítási stratégia részeként, például sajnálat kifejezése + mentség említése + alternatíva felajánlása (Murphy–Neu 1996). Ezek az elutasítás létrehozásában részt vevő beszédaktusok támogató elemnek tekinthetők, azzal a céllal élünk velük, hogy valamely mértékben indirektebbé tegyék, enyhítsék az elutasítás élet (Beebe–Takahashi–Uliss–Weltz 1990, Bardovi–Harlig–Hartford 1991), csökkentsék az elutasítás arcfenyegető jellegét (Brown–Levinson 1987, Szili 2004, Maíz–Arévalo 2014), azaz, hogy udvariasabbak legyünk, és egyúttal elkerüljük a lehetséges kudarcokat a társas interakcióinkban (Salazar–Campillo 2009).

A következőkben – a teljesség igénye nélkül – röviden ismertetem a korábbi hasonló kutatások eredményeit: a japán és a koreai anyanyelvű angolul tanuló beszélők köztesnyelvi elutasításainak elemzési szempontjait és vizsgálati eredményeit.

Beebe, Takahashi és Uliss–Weltz (1990) összehasonlította angolul tanuló japán anyanyelvűek angol, valamint japán és amerikai angol L1 beszélők anyanyelvi elutasítási stratégiáit. Nagy különbségeket találtak az alkalmazott (segéd)beszédaktusok sorrendjében, gyakoriságában és a szemantikai tartalmuk terén.

Lyuh (1992, 1994) koreaiak, amerikaiak és angolul tanuló koreaiak elutasításait vetette össze, s úgy találta, hogy mindegyik csoport adatközlői a magyarázatadást részesítették előnyben a többi támogató elemhez képest, a nyelvtanulók angol nyelven az anyanyelvi adatközlőkhöz viszonyítva több szemantikai formulát használtak, s 1992-es kutatásából ismerjük, hogy a támogató elem nélküli elutasítás (*plain refusal*) ritka a koreai anyanyelvűek megnyilvánulásaiban.

Kwon (2004) kutatásában koreai és amerikai angol elutasításokat elemzett, s kimutatta, hogy a koreaiak kevésbé élnek direkt elutasítással.

Kim (2009) angolul különböző nyelvi szinten tudó koreai anyanyelvű adatközlők elutasítási produktumait vizsgálta több szituációban megfelelőségük felmérésének céljával.

Min (2013) elemzései során úgy találta, hogy az angol anyanyelvi beszélőkhöz képest az angolul tanuló koreaiak gyakrabban éltek direkt stratégiákkal a tanult nyelven egyenlő státuszú beszédpartnerrel szemben.

Kang (2013) vizsgálati eredményei szerint a köztesnyelvi beszélők nyelvi kompetenciájában keresendő az ok, amiért nem tudnak kellőképp indirekten megszólalni angolul, a nyelvtanulók nem szereztek előzőleg kellő gyakorlatot

az elutasítás beszédaktusában, ezért adódnak nehézségeik az elutasítás direktségi szintjének a beállításában (l. még Bardovi-Harlig 2001 és Kim–Hall 2002, akik szerint a tankönyvek nem készítenek fel az életbeli szituációkra).

2. A szubjektivitásról és az objektivitásról

A társas interakciók során a beszélő megnyilatkozást „címez” a hallgatónak, a hallgatóra irányuló valamely beszédszándékának megvalósítása céljából (Reichenbach 1947; Bahtyin [1952/1953] 1986: 385; Gordon–Lakoff 1975: 90). A megnyilatkozás mindig valamilyen beszédhelyzetben, egy adott szituációs, illetve társas kontextusban hangzik el (Bahtyin [1952/1953] 1986: 394; Kiefer 1983: 206).

A megnyilatkozás valamely beszédaktus révén jön létre (Austin 1962; Allen–Perrault 1980: 144), ami Searle (1965) definíciója szerint a nyelvi kommunikáció legkisebb alapegysége: a beszélő a nyelvtanilag értelmezhető hangsor kimondása (lokúció) által fejezi ki a beszédszándékát (illokúció) a hallgatóból kiváltandó hatás (perlokúció) eléréseért (Austin 1962; Majzer 1999: 4). Az illokúciós aktus végrehajtásakor a beszélő beszédszándékát egy szabályrendszernek való megfelelés által fejezi ki (Searle 1965: 40).

Halliday (1970) az angol segédigéket két kategóriába sorolta az alapján, hogy „kapcsolódnak”-e a beszélőhöz vagy sem, melyet alapul véve 1976-ban meghatározta az emberi nyelv alapfunkcióit, melyek egyikének az interszónális komponenszt adta meg, amely a beszélő beszédeseményben való részvételét/belevonódását fejezi ki.

Lyons (1977, 1995) szerint a beszélő belevonódását fejezi ki a szubjektivitás – a szubjektív modalitásban a beszélő hite, attitűdje, szándéka és autoritása fejeződik ki, objektív modalitás esetén pedig a beszélő semleges megfigyelőként közvetíti a dolgok állásáról. Lyons (1995) úgy véli, hogy a szubjektív modalitás eszközei az udvariasság elsődleges lehetséges megvalósítói.

3. A kutatás módszertana

Nyílt végű diskurzuskiegészítő teszt (rövidítve: DCT, használhatóságáról l. Sitkei 2018a: 73) következő két szituációjában adták meg nyelvi produktumait a kutatásban részt vevők: a) „*Buli van nálad: egy barátod kölcsön szeretne kérni tőled egy CD-t. Nem akarod odaadni. Mit mondasz?*” b) „*A húgod kéri a CD-t, de nem akarod odaadni. Mit mondasz?*”

Három adatközlőcsoport vett részt a kutatásban: 1. magyarul tanuló és legalább (felső) középfeladói nyelvismereti szintű, koreai anyanyelvű hallgatók (n=41) magyar nyelvű (zárójelben angol nyelven is olvasható) kérdőívre papír

alapon válaszoltak nyelvórán, emellett 2. magyar (n=40) és 3. koreai anyanyelvű (n=25) hallgatók anyanyelvükön válaszoltak az adott nyelven megfogalmazott kérdőívre online². (A vizsgálatok során az adatközlők 11 beszédaktus összesen 30 szituációjára adták meg produktumaikat – a nyelvtanulók kb. 40 perc alatt, az elutasítás a 10. beszédaktusként szerepelt, a két vizsgált szituáció a 27-28. volt a kérdőíven.) A koreai anyanyelvű elutasítások vizsgálatával megfigyelhetővé vált a nyelvtanulói produktumokban a negatív anyanyelvi transzfer feltételezett (Beebe–Takahashi–Uliss–Weltz 1990) jelenléte.

A kapott megnyilatkozások szubjektív, illetve objektív jellegének megítéléséhez tartalomelemzést (*content analysis*) végeztem, amely a produktumok nyílt és látens tartalmának vizsgálatát jelenti (Wiebe 2000; Wiebe et al. 2004; Wiebe–Riloff 2005, idézi Andreevskaia–Ide 2007). Ennek eredményeképp egy megnyilatkozás szubjektív, ha véleményt, értékelést tartalmaz, és objektív, ha tényszerű az adott (tag)mondat propozíciós tartalma.

4. A kutatási eredmények

A három adatközlői csoport elutasítási stratégiáit többféle szempontból vizsgálom a jelen fejezetben, s a nyelvtanulói produktumok jellegzetességeit mindkét kontrollcsoporttal összevetem.

4.1. A szemantikai formulák sorrendje

A szemantikai formulák (a [segéd]beszédaktusok) tipikus sorrendje (Beebe–Takahashi–Uliss–Weltz 1990) magyar anyanyelvűek magyar nyelvű elutasításaiban a következő: 1. elnézésekérés kifejezése + 2. elutasítás + 3. indoklás/magyarázat (+ 4. ígéret).

(1) MM a. *Sajnos nem tudom oda adni, mert hetek óta nem találom.*³

² Ezúton is szeretném megköszönni mindazok segítségét, akik valamely módon hozzájárultak a kutatásom megvalósításához. A köztesnyelvi válaszokat a 2016/2017-es tanévben a szülői Hankuk Egyetem magyar szakos hallgatói, valamint a budapesti Balassi Intézet és az ELTE MID tanszékén tanuló hallgatók adták. A magyar anyanyelvi válaszokat a SZIE GTK és az ELTE BTK hallgatói, a koreai anyanyelvi válaszokat a szülői Kyung Hee Egyetem geográfia szakos hallgatói adták.

³ A beszélők jelölésénél az első betű (K vagy M) a beszélő anyanyelvére vonatkozik, a második pedig a produktum nyelvére, mely alapján a nyelvtanulók jelölése: KM, amit a szituáció jelölése követ: „a” vagy „b”. A példákat az adatközlők által megadott formában, és helyesírással idézem. Mindig a teljes megnyilatkozást idézem. A koreai nyelvű válaszokat koreai írásjelekkel (*hangeul*), majd az ún. átdolgozott latin betűs átírással (*Revised Romanization of Korean*) adom meg. A koreai nyelvről magyarra történő fordítások a tanulmányban a saját fordításaim, mely során – a lehetőségekhez mérten – a szó szerinti vagy ahhoz közeli fordításra törekedtem – S. D.

Koreai anyanyelvűek esetén (mind a magyarul tanulók köztesnyelvi produktumaiban, mind koreai anyanyelven): az indoklást/magyarázatot követi az elutasítás, az indoklásnak a konkrét elutasítást megelőző elhangzása egyfajta felkészülési lehetőséget ad a hallgatónak, aki már sejtheti, hogy elutasítják kérését, s így az explicit elutasítás el is maradhat.

(2) KK a. 내가 써야되서 안될 것 같아

Naega sseoyadoeseo andoel geot gata

‘Nekem kell használnom, ezért úgy tűnik, hogy nem fog menni’⁴

(3) KM a. Hát... ne haragudj. Te is tudod már, hogy ezen a héten nálam van buli sajnos nekem is van szüksége arra.

4.2. Az explicit elutasítások

Az 1. táblázat az elutasító stratégiákban az explicit elutasítás relatív gyakoriságát mutatja az egyes adatközlői csoportok szerint:

1. táblázat: Az explicit elutasítás relatív gyakorisága

a			b		
KK	KM	MM	KK	KM	MM
70%	27%	55%	57%	80%	68%

Explicit elutasításnak Beebe–Takahashi–Uliss–Weltz (1990) direkt elutasítási definíciója alapján azon (tag)mondatokat vettem, amelyekben 1. elutasítást kifejező performatív ige (például *elutasítom*), vagy 2. a *nem* tagadószó szerepel (például *nem tudom/tudok ...*). (García [2007] az explicit elutasítást kifejező [tag]mondatot „fő elutasításnak” [*main refusal*] nevezi.)

A nyelvtanulói produktumok eredményei mindkét szituációban eltérnek a kontrollcsoportokétól, az „a” szituációban egy osztálytárssal (nyelvtanulók esetében a kérdőív magyar nyelvű megfogalmazása következtében a beszédpartner magyarnak gondolható) a nyelvtanulók jóval kevésbé használnak explicit elutasítást, mint anyanyelvűükön tennék anyanyelvi beszédpartnerrel szemben, vagy ahogy magyar célnyelven (MM) megfigyelhető. A nyelvtanulók a második szituációban szintén mindkét kontrollcsoportéhoz képest eltérő stratégiákkal éltek: nagyobb arányban alkalmazták a direkt elutasítást.

⁴ A 2. példamondatban szereplő 것 같다 *geot gata* ‘úgy tűnik’ kifejezés indirektséget fejez ki a koreai nyelvben, udvariassá teszi az adott mondatot. Jeon (1999: 173) szerint E/1. személyű használatakor a beszélőnek egy adott helyzetbe – akaratától független – bevonódását fejezi ki.

Min (2013) angolul tanuló koreaiak köztesnyelvi elutasításaiban – a jelen kutatási eredményekkel ellentétben – úgy találta, hogy megnő a direkt elutasítások száma a státuszukban egyenlő beszédpartnerek között, amely paraméterek a mi kutatásunkban az „a” szituációnak feleltethetők meg. Kang (2013) a nyelvtanulói produktumok direktség terén való nem megfelelőségét a nyelvtanulók nyelvi kompetenciabeli hiányosságaival magyarázta. A mi esetünkben, ahogy az 1. táblázatban látható, a nyelvtanulók nagy része váltott a direktségi terén a két szituáció között, viszont egyfajta nyelvi bizonytalanságról árulkodhat az explicit elutasítás kiváltása az első szituációban egy indirektebb formával, melyhez képest a második szituációban túllépték a kontrollcsoportoknál megfigyelhető szintet.

Kang (2013: 231) ezen kívül megemlíti, hogy azok a nyelvtanulók, akik direkt megnyilatkozással éltek, majdnem minden szituációban így tettek; Cho (2015: 38) DCT-s adatgyűjtéssel magyar és koreai anyanyelvi elutasításokat vetett össze, s megfigyelése szerint „azok a kitöltők, akik rövidebb és direktebb elutasításokat alkalmaztak, mindegyik szituációnál hasonlóképpen jártak el”. (A jelen kutatásban – a direktségtől függetlenül – a két szituációban meg egyező elutasítással élt a nyelvtanulók 19%-a, koreai nyelven a válaszolók 20%-a, magyar anyanyelven pedig az adatközlők 3%-a.)

Példák az explicit elutasításra a vizsgált anyagban:

(4) KM a. *Bocsánat, nem akarok kölcsönadni CD-t.*

(5) KM b. *Bocsi, nem adom azt.*

(6) KK a. *못 빌려줌. 안돼.*

Mot billyeojum. Andwae.

‘Nem tudom odaadni. Nem megy.’

(7) MM b. *Nem adom oda.*

4.3. A támogató elemekről

Főcselekménynek (*head act*) nevezzük a kérésstratégián belül a kérés illokúciós erejét leginkább meghatározó (tag)mondatot (Spencer-Oatey 2000). A támogató elemek (*supportive moves*) a főcselekmény közvetlen nyelvi kontextusának alkotórészeként segítik egy beszédaktus sikeres megvalósítását (Blum-Kulka-Olshtain 1984; Blum-Kulka 1985), vagyis megelőzik vagy követik a főcselekményt; funkciójuk szerint egyfelől enyhítő, azaz az illokúciós erőt csökkentők, vagy fokozó, vagyis az illokúciós erőt növelők lehetnek (Blum-Kulka-Olshtain 1984).

A következőkben a vizsgált anyagban előforduló támogató elemeket mutatom be röviden Blum-Kulka-Olshtain (1984) alapján.

A **megszólítás** a beszélő beszédszándékát jelzi, célja a beszédpartner figyelmének a felhívása, létrehozza, illetve nyelviileg leképezi a személyközi és a szituációhoz kötődő beszélői viszonyt (Szécsényi 2010: 233; Tolcsvai Nagy 2012: 45, idézi Domonkosi–Kuna 2015: 40), másfelől kedveskedő kifejezés esetén csökkenti az elkövetkező elutasítás negatív élett. Magyar nyelven fordult elő, egy-egy anyanyelvű adatközlő a „*Hugi, ...*” és a „*Süni, ...*” megszólításokkal élt a „b” szituációban, s egy nyelvtanuló a következőképp fejezte ki magát:

(8) KM b. *Sajnos húgom, nem tudok kölcsönadni egy CD-t neked.*

A **felkészítő elem** jelzi, hogy a kérés teljesítése valószínűleg problémába fog ütközni. A megszólítás és a felkészítő elem együtt nem jelent meg az elutasításokban.

(9) KM b. *Hát, nem tudom. Apám adta születésnapomra.*

(10) MM a. *ah boci, nem tudom, a nővéremé*

(11) KK a. *아 미안한데 이거 내거 아니라서...*

A mianhandeigeo naegeo aniraseo...

‘Á, elnézést, de ez nem az enyém, ezért ...’

2. táblázat: A felkészítő elem relatív gyakorisága

a			b		
KK	KM	MM	KK	KM	MM
20%	7%	3%	7%	4%	0%

Koreai nyelven gyakoribb ezen támogató elem használata a magyar nyelvhez képest, mindazonáltal a „b” szituációban a magyar anyanyelvi adatközlőknél nem lehetett megfigyelni előfordulását.

Az **elnézéskérés** szintén a kérés teljesítésével kapcsolatos problémát vetít előre, a beszédpartner felé kataforikusan jelzi az elutasítást.

Koreai anyanyelven egy nyelvi formával éltek az adatközlők: *미안한데* (*mian(hande)*) ‘(Nagyon) sajnálom’ *lit.* „kényelmetlenül érzem magam amiatt, amit beszédpartneremmel tettem” – baráttal vagy fiatalabb beszédpartnerrel szemben használatos. Az „a” szituációban 43%, a „b” szituációban 14%-os relatív gyakorisággal fordult elő.

A magyar nyelven előforduló elnézéskérési formákat a 3. táblázat foglalja össze, s egyúttal leolvasható előfordulási gyakoriságuk is.

3. táblázat: A magyar nyelvű elnézés-kérési formák és relatív gyakoriságuk

	a		b	
	KM	MM	KM	MM
1 Sajnos	30%	5%	23%	0%
2 Sajnálom	0%	5%	0%	0%
3 Bocsánat	36%	0%	30%	0%
4 Nagyon bocsánat	4%	0%	0%	0%
5 Bocsi	7%	30%	3%	13%
6 Ne haragudj	7%	17%	3%	0%
Összesítve:	84%	57%	59%	13%

A *sajnos* állhat a mondat elején (12. példa) vagy az indoklás részeként (13. példa), a 3. táblázatban ez utóbbi elnézés-kéréseket is szerepeltettem a kifejezés szemantikai tartalmát alapul véve.

(12) KM a. *Sajnos, nagyon szeretem az a CD-t.*

(13) KM a. *Ne haragudj, nagyon szívesen kölcsönadnám, de sajnos ma jönnek a barátaim hozzánk és együtt meg fogunk nézni ezt a CD-t.*

(14) KM a. *Bocsi, de nem akarok odaadni.*

(15) KM b. *Bocsánat, de nem akarom kölcsönadni azt neked.*

(16) MM b. *Bocsi, ezt nem akarom kölcsönadni.*

A magyar anyanyelvi csoport (57%, 13%-os) elnézés-kérési arányai a koreai anyanyelvi értékekkel (43%, 14%) összevetve magasabbak az „a” szituációban és közel megegyezők az „b” szituációban. A nyelvtanulók (84%, 59%-os gyakorisággal) mind a magyar, mind a koreai anyanyelvi adatközlőkhöz képest gyakrabban éltek elnézés-kéréssel. (Maíz-Arévalo [2014, idézi Árvay 2015: 205] kutatásában a gyengébb kompetenciájú nyelvtanulók használtak sűrűn elnézés-kérést egyet nem értési szituációkban.)

Az **indoklás/magyarázataadás** során a kérést elutasító megindokolja elutasítását. Ez a támogató elem az explicit elutasítás nélküli mondatokban az elutasítás főcselekményeként szolgál (mint például a 12. példamondatban). Relatív gyakorisági értékeihez l. a 4. táblázatot.

4. táblázat: Az indoklás relatív gyakorisága

a			b		
KK	KM	MM	KK	KM	MM
67%	41%	63%	30%	23%	10%

Az „a” szituációban gyakrabban éltek az indoklással a beszélők, s azon belül is a nyelvtanulók az anyanyelvi adatközlőkhöz képest kevésbé alkalmazták ezt

a támogató elemet. (Az anyanyelvi csoportok értékei ebben a szituációban a 67% és 63%-kal megközelítik egymást.) A „b” szituációban a koreai anyanyelvű elutasítók használták a leginkább az indoklást, majd őket követte a nyelvtanulók csoportja, s végül a magyar anyanyelvi adatközlők éltek a legkevésbé az indoklással.

Ígéret esetén a beszélő a CD későbbi átadását ígéri meg a CD-t kérőnek. (Gass és Houck [1999] tanulmányában a késleltetés a három lehetséges elutasítási stratégia egyike a visszautasítás és az alternatíva felajánlása mellett.)

5. táblázat: Az ígéret relatív gyakorisága

a			b		
KK	KM	MM	KK	KM	MM
8%	0%	0%	8%	3%	3%

Az 5. táblázatban látható az ígérek előfordulási gyakorisága a vizsgált anyagban. A koreai anyanyelvűek között az ígérettel élők mindkét szituációban éltek vele. A „b” szituációban egy-egy nyelvtanulói és magyar anyanyelvi ígéret fordult elő, melyek a példák között olvashatók (18. és 19. példa).

- (17) KK a. *미안한데, 오늘 파티가 있어서 안돼. 다음에 빌려줄게.*
Mianhande, oneul patiga isseoseo andwae. Daeume billyeojulge.
 ‘Nagyon sajnálom, holnap lesz egy buli, ezért nem megy/nem tudom [odaadni]. Később kölcsönadom [neked].’
- (18) KM b. *Most nem tudok neked adni, majd máskor!*
- (19) MM b. *Jövő héten odaadom, jó? Mostanában folyton ezt hallgatom.*

A **miért kérdés** koreai anyanyelven és a nyelvtanulók megnyilatkozásaiban jelenik meg, mely alapján feltételezhető a negatív anyanyelvi transzfer. Fokozó elemnek tekinthető – nem enyhíti az elutasítás élett, mintha azt mondaná a beszélő: „fuss még pár kört a kérésedd”. (Előfordulási gyakorisága megtekinthető a 6. táblázatban.)

- (20) KM b. *Nem. Miért?*
- (21) KK b. *씨디는 왜?? 나중에 빌려줄게.*
Ssidineun wae?? Najunge billyeojulge.
 ‘A CD-t, miért? Később kölcsönadom [neked].’
- (22) KK b. *왜? Wae? ‘Miért?’*

A támogató elemek összegzéseként nézzük meg összefoglaló táblázatukat (6. táblázat).

6. táblázat: A támogató elemek relatív gyakorisága (összefoglaló táblázat)

	a			b		
	KK	KM	MM	KK	KM	MM
megszólítás	0%	0%	0%	0%	4%	5%
felkészítő elem	20%	7%	3%	7%	4%	0%
elnézéskérés	43%	84%	57%	14%	59%	13%
indoklás	67%	41%	63%	30%	23%	10%
ígéret	8%	0%	0%	8%	3%	3%
miért kérdés	4%	0%	0%	10%	3%	0%
egyéb	0%	0%	0%	4%	4%	0%

A szakirodalom alapján nem lehetett besorolni az ugrató választ és az egyfajta visszafizetésnek tekinthető elutasítást, melyre egy-egy példa előfordult a vizsgált anyagban (a 23. és a 24. példa). (A 6., összefoglaló táblázatban az „egyéb” kategóriában reflektálódik előfordulási gyakoriságuk.)

(23) KK b. *만원 Manwon* ‘10.000 won’⁵

(24) KM b. *Nem. A múlt héten te is nem odaadtad!*

Lyuh (1992, 1994) kutatásában az indoklás/magyarázatadás a leggyakoribb támogató elem mindegyik adatközlői csoportban, a jelen vizsgált anyagban az elnézéskérés fordult elő legtöbbször, viszont adatközlőcsoportonként megnevezve, a koreai anyanyelven megnyilatkozók körében az indoklás volt a leggyakrabban használt támogató elem mindkét szituációban, a magyar anyanyelvűek esetén pedig az „a” szituációban.

4.4. Az indoklások szemantikai-pragmatikai kategorizálása

Az elutasítási stratégiában szereplő indoklások a kért CD-re vonatkoznak, s az alábbi kategóriák szerint csoportosíthatók (7. táblázat): 1. a CD-nek érzelmi értéke van (kincs), fontos a beszélő számára, 2. most/ma van rá szüksége a beszélőnek, 3. nem a beszélőé (például kölcsön kapta valakitől), 4. valamiért nem hozzáférhető, nem használható a CD, például *kölcsönadtam valakinek / (mostanában) nem találom / megsérült* (például *eltörött*).

A 7. táblázatban emellett az egyes kategóriákba tartozó indoklások szubjektív vagy objektív jellege is szerepel.

⁵ A *won* koreai pénznem, 10.000 won = 2.498 HUF [2019. február 20.].

7. táblázat: Az indoklások szemantikai-pragmatikai kategorizálása

	Az indoklások szemantikai-pragmatikai kategóriái:	Szubjektív vagy objektív modalitást képvisel:
1	érzelmi érték	szubjektív
2	most / ma van rá szüksége a beszélőnek	objektív
3	nem a beszélőé	objektív
4	nem hozzáférhető, nem használható	objektív

A következő példák szemléltetik az egyes kategóriákat:

1. kategória:

(25) KM a, b. *Sajnos, de ez az én kincsem.*

(26) KM a. *Bocsánat, azt nagyon fontos nekem.*

(27) MM a. *Bocsi, de nagyon félttem, úgy kaptam és ereklje :D*

2. kategória:

(28) KM a. *Ne haragudj, nagyon szívesen kölcsönadnám, de sajnos ma jönnek a barátaim hozzánk és együtt meg fogunk nézni ezt a CD-t*

3. kategória:

(29) KM a. *Bocsánat, ez a CD nem enyém.*

4. kategória:

(30) KM a. *Bocsánat, de már kölcsönadtam a CD-t valakinek.*

Az első kategóriától az utolsóig haladva a könnyen hihetőtől az egyre kevésbé hihetőig terjed az indoklások szemantikai tartalma (vagy legalábbis a valótlan-ság⁶ egyre nagyobb valószínűséggel feltételezhető). Az egyes kategóriák előfordulási gyakoriságához l. a 8. táblázatot.

8. táblázat: Az indoklások szemantikai-pragmatikai kategóriáinak relatív gyakorisága

	a			b		
	KK	KM	MM	KK	KM	MM
1	4%	26%	18%	4%	17%	5%
2	20%	3%	18%	20%	3%	5%
3	17%	6%	25%	0%	0%	0%
4	20%	3%	3%	13%	0%	5%

⁶ A hazugság pragmatikai megközelítésének egyfajta összefoglalásához l. Chen–Hu–He 2013.

A 8. táblázat szerint az 1. kategória, amely szubjektív indoklásokat tartalmaz, a nyelvtanulók körében volt népszerű az „a” szituációban – legfőképp a koreai anyanyelvi változatokhoz képest, a „b” szituációban pedig mindkét anyanyelvi csoporthoz viszonyítva. (A második szituációban az egyes kategóriák közötti egyenletes eloszlással viszonylag kevés indoklás képviselteti magát a magyar anyanyelvi beszélők részéről.) A nyelvtanulók szubjektív indoklásának preferálása speciális köztesnyelvi stratégiát jelez, vagyis olyan stratégiát, amely anyanyelven nem (vagy kevésbé), viszont a nyelvtanulók esetében jelen van.

Az indoklások vélt valótlanágtartalma alapján a szubjektív indoklások a leginkább hihetőek, s a nyelvtanulók velük éltek elsősorban. Ahogy a 2-es pontban bemutattuk, Lyons (1995) szerint a szubjektív modalitás eszközei az udvariasság elsődleges lehetséges megvalósítói. Mindezek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nyelvtanulók a szubjektív (hihető) indoklásokat preferálják az objektív (s valóságtartalmukban megkérdőjelezhető) indoklások helyett, Lyons gondolata pedig a szubjektív indoklásokhoz hozzákapcsolja azok nagy valószínűséggel udvarias megítélését, vagyis ezen gondolatmenet alapján a nyelvtanulók elutasításukat udvarias céllal fejezik ki szubjektív indoklással. Glahn (1981, idézi Thomas 1983: 106) szerint a nyelvtanulók és célnyelvi beszédpartnerük között aszimmetrikus hatalmi helyzet fedezhető fel, mely során a nyelvtanulók hátrányos helyzetüket próbálják kompenzálni, s az előttük levő (anyanyelvi és célnyelvi) mintákhoz képest udvariasabb formában nyilvánulnak meg.

5. A támogató elem nélküli elutasítás

Kutatásunk szempontjából fontos szereppel bírnak azon elutasítási stratégiák, ahol nem kapcsolódik támogató elem a főcselekményhez. Tekintsük meg a 9. táblázatban ezen megnyilatkozások előfordulási gyakoriságát!

9. táblázat: A támogató elem nélküli elutasítások relatív gyakorisága

a			b		
KK	KM	MM	KK	KM	MM
13%	4%	7%	63%	16%	27%

Az „a” szituációban mindhárom adatközlői csoport esetén alacsonyak az előfordulási értékek, míg a „b” szituációban koreai anyanyelven magas (63%) a stratégia relatív gyakorisága, a nyelvtanulók között jóval alacsonyabb volt ugyanez az érték (16%), ami nem közelítette meg a magyar anyanyelvi előfordulást (27%).

(31) KK b. *안된다. Andoenda.* ‘Nem megy/tudom.’

(32) KM b. *Nem.*

Lyuh (1992) kutatási eredményei azt mutatták, hogy a támogató elem nélküli elutasítás ritka koreai beszélők esetén az amerikai angol nyelvhasználathoz viszonyítva. Jelen vizsgálatunkban azt láttuk, hogy a magyar anyanyelvi adatközlőkhöz képest a koreai anyanyelven megnyilatkozók gyakrabban éltek a vizsgált formával, míg a nyelvtanulók mindkét kontrollcsoporthoz képest kevésbé alkalmazták azt.

Összegzés

A nyelvtanulói produktumok kontrollcsoportokkal való összevetése alapján a vizsgált kutatási pontokban a következő megfigyeléseket lehetett tenni. 1. Az elutasítási stratégiában koreai anyanyelvűek esetében (vagyis a koreai L1 és a nyelvtanulói csoportban) az indoklás/magyarázatadás támogató eleme megelőzi az explicit elutasítást, s így a beszélő több felkészülési lehetőséget nyújt a hallgató számára az elutasítás fogadására. 2. A kontextuális tényezők alapján a nyelvtanulók tanulótárrsal szemben kevésbé éltek explicit elutasítással, míg fiatalabb családtaggal – a kontrollcsoportokban megfigyeltékhez képest – nagyobb mértékben alkalmazták ezt a stratégiát. 3. A legnépszerűbb támogató elem a nyelvtanulók körében az elnézéskérés volt, míg koreai anyanyelven az indoklást lehetett ebben a szerepben megfigyelni mindkét szituációban, a magyar anyanyelvűek esetén pedig az „a” szituációban. 4. Az indoklások terén a nyelvtanulók a szubjektív, míg az anyanyelven adatot közlők az objektív indoklásokat részesítették előnyben. A szubjektív indoklások az objektívekhez képest hihetőbbnek tekinthetők. Lyons (1995) szerint a szubjektív (s egyúttal hihetőbb) indoklásokat a másik fél nagy eséllyel udvariasabbnak értékelheti, vagyis a nyelvtanulóknak egyfajta speciális stratégiája, hogy szubjektív indoklással éljenek, s Lyons alapján ez az udvariasság felé viszi megnyilatkozásukat, vagyis feltételezhetően nem változtatja meg a másik féllel a beszélő kapcsolatát, illetve javíthat rajta (Goffman 1967, Lakoff 1973, Leech 1983, az udvariassági elméletek rövid összefoglalását l. Sitkei 2018a: 72). 5. A támogató elem nélküli elutasítások terén a nyelvtanulók megközelítik a célnyelvi előfordulási gyakoriságot, anyanyelvűkhöz képest kevésbé élve ezzel a stratégiával.

Az első megfigyelés lehetséges negatív anyanyelvi transzferről árulkodik (vagyis a nyelvtanulói produktum a koreai anyanyelvi megnyilatkozások adott jellegzetességét tartalmazza, míg az célnyelven nem tekinthető tipikus vonásnak), az 5. pont esetén a célnyelvi normához közelít a megfigyelt nyelvtanulói produktumjellemző (s egyúttal eltér a koreai anyanyelvtől), míg a többi vizsgált pontban (2-3-4.) különböznek a nyelvtanulók megnyilatkozásai az adott jellegzetesség terén a kontrollcsoportokhoz képest, vagyis speciális köztesnyelvi stratégiáknak lehettünk szemtanúi. Az egyes szituációkat adott

kontextuális tényezőkombináció jellemezte, melyhez aktuálisan a beszélőknek – anyanyelvükön túl – nyelvtanulói vagy anyanyelvi beszélői státuszuk adódott hozzá további kontextuális tényezőként, mindez alapján a speciális köztesnyelvi stratégiák megjelenése a nyelvtanulói státuszhoz köthető, vagyis a beszélők nyelvtanulói volta meghatározó szerepet játszik ezen stratégiák alkalmazásában.

A nyelvtanulóknak egy adott nyelv tanulása során ritkán van lehetőségük az elutasítást gyakorolni (Bardovi-Harlig 2001, Kim–Hall 2002, Kang 2013), s a célnyelvi normát elsajátítani. Részben ezen okból, másfelől egy feltételezett általános célnyelvi szociopragmatikai ismerethiány (Árvay 2015: 187) miatt igyekeznek a biztonságra törekedni, például kerülnek az explicit elutasítási (tag)mondatot a stratégiában (Tarone [1983] az óvatos nyelvhasználati módot említi releváns speciális köztesnyelvi stratégiaként, amely során a nyelvtanuló olyan nyelvi formával él, mellyel biztosnak érzi, hogy nem követ el hibát).

Jövőbeni kutatási feladat a köztesnyelvi elutasítások magyar anyanyelvű személyek általi értékelése udvariassági szempontból. Ha egy nyelvtanulói megnyilatkozás valamilyen szempontból eltér a normától (például szubjektív indoklással él objektív helyett), már ezen eltérés, nem megfelelés miatt csökkenhet a nyelvtanulói produktum célnyelvi udvariassági megítélése (l. még Sitkei 2018b), ugyanis Eelen (2001) szerint a nyelvhasználói értékelés elsődlegesen számít abban, hogy mit tekinthetünk udvariasnak.

Hivatkozások

- Allen, James Frederick – Charles Raymond Perrault 1980. Analyzing intention in utterances. *Artificial Intelligence* 15: 143–178.
- Andreevskaia, Alina – Nancy Ide 2007. *Sentiment and subjectivity analysis*. <http://european.info.uaic.ro/html/profs/materials/Ide.pdf> (2019. február 24.).
- Árvay Anett 2015. Az interkulturális pragmatika szerepe a magyar mint idegen nyelv oktatásában. In Bódog Alexa – Csátár Péter – Németh T. Enikő – Vecsey Zoltán (szerk.) *Használat és hatás: újabb eredmények a magyarországi pragmatikai kutatásokban. Pragmatika 4*. Budapest, Loisir, 187–223.
- Austin, John Langshaw 1962. *How to do things with words*. Oxford, Clarendon.
- Bahtyin, Mihail M. [1952/1953] 1986. A beszéd műfajai. In Mihail M. Bahtyin A *beszéd és a valóság. Filozófiai és beszédelméleti írások*. Budapest, Gondolat, 357–418.
- Bándli Judit – Maróti Orsolya 2003. Kultúra és nyelvi viselkedés. Japán diákok kérései és visszautasítási stratégiái magyar nyelven. *Hungarológiai Évkönyv* 4(1): 137–152.
- Bardovi-Harlig, Kathleen 2001. Evaluating the empirical evidence: grounds for instruction in pragmatics. In Kenneth R. Rose – Gabriele Kasper (eds.) *Pragmatics in Language Teaching*. Cambridge, Cambridge University Press, 13–32.

- Bardovi-Harlig, Kathleen – Beverly S. Hartford 1991. Saying "no" in English: Native and nonnative rejections. In Lawrence F. Bouton – Yamuna Kachru (eds.) *Pragmatics and Language Learning*, Vol. 2. Urbana-Champaign, DEIL, University of Illinois, 41–57.
- Beebe, Leslie M. – Tomoko Takahashi – Robin Uliss-Weltz 1990. Pragmatic transfer in ESL refusals. In Robin C. Scarcellan – Elaine S. Andersen – Stephen D. Krashen (eds.) *Developing communicative competence in a second language*. New York, Newbury House, 55–73.
- Blum-Kulka, Shoshana 1985. Modifiers as Indicating Devices: The Case of Requests. *Theoretical Linguistics* 12(1): 213–230.
- Blum-Kulka, Shoshana – Elite Olshtain 1984. Requests and apologies: A cross-cultural study of speech act realization patterns (CCSARP). *Applied Linguistics* 5(3): 196–213.
- Brown, Penelope – Stephen C. Levinson 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Chen, Xia – Ye, Lei – Yanyin Zhang 1995. Refusing in Chinese. In Gabriele Kasper (ed.) *Pragmatics of Chinese as native and target language*. Honolulu, Second Language Teaching & Curriculum Center, University of Hawaii at Manoa, 119–166.
- Chen, Rong – Chunmei Hu – Lin He 2013. Lying between English and Chinese: An intercultural comparative study. *Intercultural Pragmatics* 10(3): 375–401.
- Cho Okhwa Anna 2015. *Diskurzusok összehasonlítása kulturális szempontok alapján. A visszautasítás beszédaktusának vizsgálata a koreai és a magyar nyelvben* (Alapszakos szakdolgozat). Budapest, ELTE BTK, Magyar alapszak.
- Domonkosi Ágnes – Kuna Ágnes 2015. A tetszikelés szociokulturális értéke. A tetszikelő kapcsolattartási stílus szerepe az orvos-beteg kommunikációban. *Magyar Nyelvőr* 139(1): 39–63.
- Eelen, Gino 2001. *A critique of politeness theories*. Manchester, St. Jerome Publishing.
- García, Carmen 2007. 'Ché, mirá, vos sabés que no no voy a poder': How Argentineans refuse an invitation. *Hispania: A Journal Devoted to the Teaching of Spanish and Portuguese* 90(3): 551–564.
- Gass, Susan M. – Noël Houck 1999. *Interlanguage refusals: A cross cultural study of Japanese-English*. Berlin, Mouton de Gruyter.
- Glahn, Esther 1981. Discourse Analysis and Language Learning. Paper presented at the AILA '81. Lund, Sweden, 9–14 August.
- Goffman, Erving 1967. *Interaction ritual: essays on face-to-face behavior*. Chicago, Aldine Publishing Company.
- Gordon, David – George Lakoff 1975. Conversational Postulates. In Peter Cole – Jerry L. Morgan (eds.) *Syntax and Semantics 3: Speech acts*. New York, Academic Press, 83–106.
- Halliday, Michael – Alexander Kirkwood 1970. Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. *Foundations of Language* 6(3): 322–361.

- Halliday, Michael – Alexander Kirkwood 1976. The form of a functional grammar. In Gunther R. Kress (ed.) *System and function in language*. Oxford, Oxford University Press, 7–25.
- Jeon, Na-Yeong 1999. {–나 보다/–르 모양이다/–르 것 같다/–르 것이다/–겠다}의 의미기능」 [The semantic functions of -na boda/-l moyang ida/-l geot gatda/-l geos ida/-gessda]. *말* [Language] **23**(24): 169–185. (Yonsei University, Institute of Language Research and Education, Korean Language Institute.)
- Lyons, John 1977. *Semantics*. Vol. 2. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lyons, John 1995. *Linguistic semantics: An introduction*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Isaacs, Ellen A. – Herbert Herb Clark 1990. Ostensible invitations. *Language in Society* **19**(4): 493–509.
- Kang, Hyeon Sook 2013. Korean learners' indirectness in English refusal performance. *Journal of the Korea English Education Society* **12**(3): 213–235.
- Kiefer Ferenc 1983. A kérdő mondatok szemantikájáról és pragmatikájáról. In Rácz Endre – Szathmári István (szerk.) *Tanulmányok a mai magyar nyelv köréből*. Budapest, Tankönyvkiadó, 203–230.
- Kim, Daejin – Joan Kelly Hall 2002. The role of an interactive book reading program in the development of second language pragmatic competence. *The Modern Language Journal* **86**: 332–348.
- Kim, Nam Gook 2009. A study of the speech act of refusal of Korean EFL learners. *The Jungang Journal of English Language and Literature* (영어영문학연구) **51**(4): 83–112.
- Kwon, Jihyun 2004. Expressing refusals in Korean and in American English. *Multilingua* **23**(4): 339–364.
- Lakoff, Robin Tolmach 1973. The logic of politeness: or, minding your p's and q's. In Claudia Corum – Cedric Thomas Smith-Stark – Anne Weiser (eds.) *Proceedings of the ninth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago, Chicago Linguistic Society, 292–305.
- Leech, Geoffrey Neil 1983. *Principles of Pragmatics*. London, Longman.
- Lyuh, Inook 1992. *The art of refusal: Comparison of Korean and American cultures* (Unpublished doctoral dissertation). Bloomington, Indiana University.
- Lyuh, Inook 1994. A Comparison of Korean and American Refusal Strategies. *English Teaching* (영어교육) **49**(12): 221–251.
- Maíz-Arévalo, Carmen 2014. Expressing disagreement in English as a lingua franca: Whose pragmatic rules? *Intercultural Pragmatics* **11**(2): 199–224.
- Majzer Mónika 1999. *A kérés pragmatikai szempontú vizsgálata* (Szakdolgozat). Budapest, ELTE BTK, MID tanszék, MID szak.
- Min, Sujung 2013. A study on Korean EFL learners' refusal strategies with implication for interlanguage pragmatics. *Modern Studies in English Language & Literature* (현대영어영문학) **57**(1): 353–376.

- Murphy, Beth – Joyce Neu 1996. My grade's too low: The speech act set of complaining. In Susan M. Gass – Joyce Neu (eds.) *Speech acts across cultures: Challenges to communication in a second language*. Berlin, Mouton de Gruyter, 191–216.
- Reichenbach, Hans 1947. *Elements of symbolic logic*. New York, Macmillan.
- Salazar-Campillo, Patricia 2009. Refusal strategies: A proposal from a sociopragmatic approach. *RAEL: Revista Electronica De Linguica Aplicada* 8: 139–150.
- Searle, John Rogers 1965. What is a speech act? In John Rogers Searle (ed.) 1971. *The philosophy of language*. Oxford, Oxford University Press, 39–53.
- Selinker, Larry 1972. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10: 209–231.
- Spencer-Oatey, Helen 2000. Introduction: Language, culture and rapport management. In Helen Spencer-Oatey (ed.) *Culturally speaking: Managing rapport through talk across cultures*. London, Continuum, 1–8.
- Szécsényi István 2010. A kapcsolattartás és udvariasság nyelvi eszközei az EU német nyelvű leveleiben. In Navracsics Judit (szerk.) *Nyelv, beszéd, írás. Pszicholingvisztikai tanulmányok I.* Budapest, Tinta, 209–214.
- Sitkei Dóra 2017. Magyarul tanuló lengyel hallgatók köztesnyelvéről különböző beszédaktusokban. In Ludányi Zsófia (szerk.) *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2017: XI. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 148–160. http://www.nytud.hu/alknyelvdok17/proceedings/Sitkei_Dora.pdf
- Sitkei Dóra 2018a. Köztesnyelvi udvariassági választások a kérés beszédaktusában. In Ludányi Zsófia – Krepsz Valéria – Gráci Tekla Etelka (szerk.) *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2018: XII. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 70–81. http://www.nytud.hu/alknyelvdok18/proceedings/Sitkei_ANyD2018.pdf
- Sitkei Dóra 2018b. Magyarul tanuló japán hallgatók kérési megnyilatkozásainak célnyelvi udvariassági értékelése. 20. *Élőnyelvi Konferencia*. Budapest, KGRE BTK, augusztus 30 – szeptember 1.
- Szili Katalin 2004. *Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest, Tinta.
- Tarone, Elaine 1983. On the Variability of Interlanguage Systems. *Applied Linguistics* 4(2): 142–163.
- Thomas, Jenny 1983. Cross-Cultural Pragmatic Failure. *Applied Linguistics* 4(2): 91–112.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2012. A stílus szociokulturális tényezőinek kognitív nyelvészeti megalapozása. In Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) *A stílus szociokulturális tényezői. Kognitív stilisztikai tanulmányok*. Budapest, ELTE, 19–51.
- Wiebe, Janyce 2000. Learning Subjective Adjectives from Corpora. *Proc. 17th National Conference on Artificial Intelligence (AAAI-2000)*. Austin, Texas, July 2000. <https://people.cs.pitt.edu/~wiebe/pubs/aaai00/> (2019. február 24.).

- Wiebe, Janyce – Ellen Riloff 2005. Creating Subjective and Objective Sentence Classifiers from Unannotated Texts. In Anke Schmid (ed.): *CICLing-05. Proceedings of the 6th international conference on Computational Linguistics and Intelligent Text Processing*, 486–497.
- Wiebe, Janyce – Theresa Wilson – Rebecca F. Bruce – Matthew Bell – Melanie Martin 2004. Learning Subjective Language. *Computational Linguistics* **30**(3): 277–308.